

ופרשה זו נאמרה בסוף ספר במדבר סמוך לספר דברים שבו מתחלת בחינת תורה שבעל פה שמושה מפי עצמו אמרו, והוראת שעה זו שבסוף ספר במדבר, היא כמחברת בחינת תורה שבכתב שכל דבריה קצובין, עם תורה שבעל פה שמפי חכמים ויש בה תקנות של שעה ושל א מן התורה, ואעפ"כ הכל נעוץ בתורה שבכתב ומרועה אחד ניתנו שתייהן.

וכן כתוב בספר מי השלוח: פרשה זו נאמרה בסיום התורה (שכן ספר דברים הוא 'משנה תורה'), מלמד שלא בלבד הוראות כלליות לאדם בישראל יש בתורה, אלא גם עצות והנהגות שלשעה, 'לדעת בינה לעתים', הכל תמצא בתורה, וכפרשה זו שאינה נוהגת אלא לשעה. ואם ישכיל האדם ויתבונן בתורה, יוכל להבין ולידע הימנה רצון ה' תמיד מה הוא רוצה ממנו ברגע זה. ועל כך נאמר (דברים ח): למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם — ה' לחם' זהו דברי תורה הקבועים ועומדים; כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם — על רצונו הפרטי בנפש זו ובשעה זו.

ולא תסב נחלה לבני ישראל ממה אל מטה... — הנה דבר זה לא נהג אלא באותו דור בלבד, ומה יש לנו לשמוע לדורות מהוראה זו? אלא שמכאן אנו למדים שכל שבט ומשפחה בישראל יש לה 'נחלה' המיוחדת לו בארץ, דרך מיוחדת לנפשו לעבודה ולשמרה; ולא הרי זו כהרי זו, אלא שכל הדרכים לבני ישראל — דבוקים בישראל סבא. וכשם שאין בלבו אלא אחד, כך אין בלבם אלא אחד.

איש בנחלתו ידבקו מטות בני ישראל — כל אחד בדרך השוה לו, אך ידעו ויבינו כי יש עוד 'נחלות' אחרות של אמת ואלו ואלו דברי אלקים חיים (עפ"י אגרא דכלה. מספר הפרשיות).

דף קכב

ז'היה מכוין ברוח הקדש ואומר זבולן עולה, תחום עכו עולה עמו... נפתלי עולה ותחום גינוסר עולה עמו' — הרי"ד פירש שלכך נקט שני אלו, כי רצה לנקוט הקצוות של ארץ ישראל, מזרח ומערב; זבולון שוכן לחוף אניות, בים שבמערב. ואילו ים גינוסר שאצל נפתלי הוא במזרחה של הארץ, כמוכה בפרשת 'אלה מסעי'.

'לעולם הבא אין לך כל אחד ואחד שאין לו בהר ובשפלה ובעמק שנאמר שער ראובן אחד שער יהודה אחד שער לוי אחד' — הרי שאפילו ירושלים עצמה עתידה להתחלק ל"ב שבטים, והוא הדין בשאר ארץ ישראל (עפ"י רמ"ה).

ורשב"ם פירש שמשמעות 'אחד' — שוה. והר"ן כתב שאין להוכיח מהשערים לענין נחלה, כי השערים אינם אלא לזכרון שבטי ישראל, רק מיתור 'אחד... אחד' דרשו.

'הקב"ה מחלק להן בעצמו...' — ונפקא מיניה, כשם שהוא יתברך חי וקיים לעולם, כך תהא אותה החלוקה קיימת לעולם. אבל חלוקה ראשונה כיון שהיתה על ידי בני אדם, כשם שהם בטלים ומתים כך חלוקתם נתבטלה והוגלו ישראל מן הארץ. כגון זה מובא במדרש: בשעה ששמעו ישראל אנכי ה' אלקיך נתקע תלמוד תורה בלבם והיו למדים

ולא היו משתכחים. באו אצל משה ואמרו דבר אתה עמנו ונשמעה. חזרו להיות למדים ושכוחם. אמרו, מה משה בשר ודם עובר אף תלמודו עובר. מיד חזרו ובאו אל משה ואמרו הלואי יגלה עלינו פעם שניה. הלואי יתקע תלמוד תורה בלבנו כמות שהיה. אמר להם: לעתיד לבא הוא שנאמר ונתתי תורת בקרבם ועל לבם אכתבנה] (תורת חיים).

ע"ע בספר ישראל קדושים לר"צ הכהן, עמ' 109.

'למאי אילימא לשופרא וסניא, אטו בשופטני עסקינן? אלא לקרובה ורחוקה' — יש מפרשים [דלא כרשב"ם ועוד] שהשאלה נסובה על פירוש הכתוב בין רב למעט; אם בא לומר שזה שקיבל קרקע יפה מעלה דמים לזה שקיבל כחושה — פשיטא ואין צריך לומר, אטו בשופטני עסקינן שאין מדקדקים בין יפה לכחושה? אלא בא הכתוב לומר שמי שעולה לו החלק הקרוב לירושלים, צריך ליתן לבעל החלק הרחוק דמים לפי השבח, אעפ"י ששניהם שוים באיכות הקרקע.

ולפירוש זה, לדברי רבי אליעזר שבכספים העלוה, אכן כל נחלות השבטים היו שוות בגדלן, ושבט שנפלה בחלקו קרקע כחושה, קיבל כספים משבט שקיבל קרקע יפה. [אבל לפרשב"ם אין החלקים שוים בגדלם בדוקא אלא בהתחשב בטיב הקרקע. ומה שכתב הרשב"ם (קכא סע"ב) 'לשנים עשר חלקים שוים' — היינו שוים בדמי הקרקע, לפי כמותה ואיכותה].

(ע"ב) 'אמר רב נחמן בר יצחק הכי קאמר... הא נמי תנינא... ועוד מאי אלא? אלא אמר רב פפא... הא נמי תנינא... ועוד מאי אלא... אלא אמר רב אשי... הא קתני לה לקמן... ועוד מאי

אלא...' — פירשו המפרשים (ע' שיטמ"ק, תו"ח): הקושיא הראשונה שבכולן אינה קושיא אלימתא, כי יש לומר שרצה התנא לפרש הדבר אעפ"י ששמענו זאת מכלל'א. אלא עיקר הקושיא בכולן היא 'מאי אלא'. [ואולם פירושי החכמים לא נאמרו בעיקרם לתרץ קושיא זו, שהרי לא תורצה הקושיא עד לפירוש מר בר רב אשי — אלא כל חכם פירש משנתנו לעצמו, ומסדר הש"ס הוא שסידרם בזה אחר זה].

וכבר כתב הרשב"ם שאין שייך לומר 'ועוד... אלא כאשר הפירכא האחרונה עדיפה מהראשונה. (וכע"ז כתב הריטב"א כאן ובכ"מ שנמצא כן הרבה בתלמוד, שמסתמך בקושייתו בעיקר על הטענה השניה [וראה גם בתוס' להלן קעב: סד"ה אבל; עליות דרבנו יונה להלן קכה. תוס' יומא ב: ד"ה הנ"מ; מהרש"א פסחים עח רע"א].

ואולם יש 'ועוד' שאינו אלא אילום הקושיא הראשונה ואינה קושיא העומדת לעצמה. [והרמב"ן (ב"מ ע.) כתב שרוב 'ועוד' האמורים בתלמוד הם אמורים על דרך זו. וע"ע ממה שכתב הריטב"א (להלן קנד:): שאינו אלא במיעוט דמיעוט המקומות]. וע' בב"מ שם בתוס' ותוס' מכות ב. ד"ה ועוד. וע"ע במובא להלן קנד:).

זכי תימא קא סתם לן כרבי יוחנן בן ברוקא, סתם ואחר כך מחלוקת היא, וסתם ואח"כ מחלוקת אין הלכה כסתם' — התוס' (כאן ובכ"מ — וכמו שבאר הרשב"א בשו"ת קיד) נקטו שסתם ואח"כ מחלוקת, אעפ"י שאינה כסתם משנה בעלמא שהלכה כמותה בהחלט, הרי הדעה הסתמית נחשבת דעת הרבים, וברוך כלל הלכה כרבים אלא אם מסתבר טעמו של היחיד. אך צדדו לומר שמא אין אמורים כן אלא כשהמחלוקת שנויה בסמוך לסתם, אבל כשאיננה בסמוך יש לומר שחזר בו רבי ממה שסתם. (וכן נקט בתורא"ש).

והרמב"ן (ביבמות מב) כתב: סתם ואחר כך מחלוקת — אין הלכה כסתם בדוקא, אלא פעמים הלכה ופעמים אינה הלכה. (יש לומר שאינו חולק על התוס' ודבריו אמורים רק כשהמחלוקת אינה סמוכה לסתם, אבל בסמוכה, הרי זה כרבים מול יחיד).

והרש"ש (בכריתות רפ"ג) והנצי"ב (כאן) כתבו ללמוד מדברי התוס' (שם) שבדוקא אין הלכה כסתם. (ויש לפרש עפ"י סברת התוס' הנ"ל, שרבי חזר בו מפסקתו הראשונה. ולפי"ז הדברים אמורים רק כשהמחלוקת אינה סמוכה לסתם). ולפי זה מובנת היטב קושית הגמרא, הלא קיימא לן כרבי יוחנן בן ברוקא והרי כאן סתם ואח"כ מחלוקת (נצי"ב).

וכעין זה משמע בריטב"א, אלא שכתב שאין למדים מן הכללות (עירובין כו.). שלא נאמרו אלא על הרוב, אבל יתכן שהלכה כסתם.

ע"ע: תוס' שבת פא: ד"ה והא; קנו סע"ב; עירובין צ. ד"ה והא; ביצה ב: ד"ה גבי; ע"ז ו. ד"ה פשיטא; חולין מג. ד"ה והא; כללי התלמוד לבעל כנסת הגדולה — כה; יבין שמועה רג; שער המלך מעשר שני ג, יז; רש"ש עירובין מז.

דף קכג

יובחללו יצועי אביו נתנה בכרתו לבני יוסף... — ואם תאמר כיצד הועילה העברת הבכורה ליוסף, והלא אין אדם יכול להשוות הבכור לפשוט שנאמר לא יוכל לבכר... (ע' להלן קל. קכו:)? ושמה תאמר בלשון מתנה מחיים אמר כן, ככתוב ואני נתתי לך שכס אחד על אחיך הלא אף מתנה אינה מועילה באמירה גרידא מדאוריתא אלא מדרבנן?

אלא קודם מתן תורה שאני, ונתנה תורה ונתחדשה הלכה. ואם לא תאמר כן, הלא על יעקב עצמו קשה במה קנה הבכורה מעשו, והלא דבר שלא בא לעולם הוא? — אלא ודאי אין להקשות מקודם מתן תורה (עפ"י יד רמה להלן קכו:).

במה שכתב בענין מכירת הבכורה מעשו — כן כתב בשו"ת הריב"ש (שכא), שקודם מתן תורה היתה מועילה מכירת דבר שלא בא לעולם. ובקצות החשן (רעח סקי"ג) צדד שבאמירת עשו למה זה לי בכורה, איבדה מדין סילוק.

'חרבי זו תפלה' — פירוש, אמירת שבח [כמו שאמרו (ברכות לא.) 'לשמוע אל הרנה — זו תפלה' ופרש"י תפלה של שבח], המועילה למשוך חוט של חן ואימה על פני האדם, כחרב שמועילה כלפי העומד בקירוב מקום ורואהו, אך איננה מועילה כנגד העומד מרחוק. 'קשתי זו בקשה' — בקשת צרכים וצעקה בעת צרה, המועילות לכל דבר, כמו קשת המועילה למרחוק (מרומי שדה).
[ע"ע בספר מגיד דבריו ליעקב עה"פ 'ותשב באיתן קשתו'].

אף שאין מקרא יוצא מידי פשוטו גם כן, אשר יעקב אבינו ע"ה היה נלחם כנגד אויביו בחרבו ובקשתו — כי בפעולותיו הגשמיות היו גם כן חיים אמתיים, והרי הדרש והפשט חוברו יחדיו (עפ"י בית יעקב — יחי נא).

רב אמר: לעולם רכות ממש, ולא גנאי הוא לה אלא שבח הוא לה... והיתה בוכה עד שנשרו ריסי עיניה' — 'מכאן יש להוכיח לפענ"ד דאם נתלכלך האתרוג ממשמוש הידים, דאין זה חסרון ב'הדר' שלו, דאדרבה שבח הוא לו. ואף שיש לחלק' (אמת ליעקב).

ע' במצוין ביוסף דעת סוטה יא, על שיטת רב [בניגוד לשמואל] במקומות רבים, לפרש המלה או הביטוי כפשוטו ממש.

עולא אמר: יום שביטל הושע בן אלה פרודאות (= שומרים) שהושיב ירבעם על הדרכים, והתיר לישראל לעלות לרגל; —

רב מתנה אמר: יום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה; —
 רבה ורב יוסף אמרו שניהם: יום שפסקו מלכרות עצים למערכה, (שמאז תשש כחה של חמה ואין העצים יבשים לגמרי ומעלים עשן, וגם חוששים לתולעת), וקראו לו 'יום תבר מגל'.
 לא מצינו חיוב ומצוה לעשות סעודה בחמשה עשר באב, אף לא בזמנם — אלא יום טוב בעלמא (ע' אגרות משה או"ח ח"א קנז).

ב. אמר רב אחא בר יעקב: לא נגזרה גזרה לא על פחות מבין עשרים (במדבר הזה יפלו פגריכם וכל פקדיכם לכל מספרכם מבין עשרים שנה ומעלה) ולא על יתר מבין ששים (גזרה שוה ומעלה-ומעלה מערכין), כגון יאיר ומכיר בני מנשה, ואחיה השילוני.

(חשוב השנים נעשה מיום ליום מומן הלידה, כמו בערכין. יערות דבש ח"ב ז).
 רב המנונא אמר: לא נגזרה גזרה על שבטו של לוי (וכל פקדיכם לכל מספרכם מבין עשרים... — יצא שבטו של לוי שפקודיו מבין שלשים).
 יהושע וכלב לא היו בכלל הגזרה, ככתוב.

א. מי שהיה פחות מעשרים והביא סימני גדלות והיה באותה עצה — גם הוא נענש ולא נכנס לארץ (עפ"י במדבר רבה טז, כג. ויתכן שהוא הדין לבני ששים ומעלה. ואפשר שלא חטאו במרגלים אלא יוצאי צבא, אבל לא מהוקנים. ע' בספר אמת ליעקב שלח יד, כט).

ב. כמובא לעיל, לפירוש רבנו תם, ביטל מהם הקב"ה הגזרה בשנה האחרונה, וט"ו אלף ופרוטרוט הראויים למות אז, לא מתו.

ג. שבעה קפלו את כל העולם כולו; מתושלח ראה אדם. שם ראה מתושלח. יעקב ראה את שם. עמרם ראה את יעקב (סברא, שהרי קהת אביו מירודי מצרים, ויעקב חי בארץ מצרים שבע עשרה שנה, ובאותם השנים נולד עמרם שהוא בכורו של קהת. רשב"ם). אחיה השילוני ראה את עמרם (גמרא. רשב"ם). אליהו ראה את אחיה השילוני, ועדיין קיים.

א. כולם צדיקים גמורים ששימשו זה את זה; מתושלח שימש את אדם הראשון רמ"ג שנה. שם שימש את מתושלח צ"ח שנה. יעקב שימש את שם עשרים שנה (רשב"ם עפ"י סדר עולם).

ב. למאן דאמר פינחס זה אליהו, אתה מוצא ששה שקפלו; יאיר ראה יעקב וראה פינחס, ועדיין הוא חי (עפ"י תוס' ועוד).

וכן למאן דאמר סרה בת אשר חיה לעולם — אתה מוצאם חמשה.
 ולדעת הסובר חנוך זה מטטרו"ן — הרי שנים קפלו את העולם; חנוך ראה את אדם ועדיין הוא קיים. ויש אומרים שלכך לא החשיבו, שהרי נסתלק מן העולם הזה, אבל אליהו עדיין הוא בעולם ונראה לראויים לו (ערמב"ן ורשב"א).

דף קכב

- קצד. א. כיצד נתחלקה הארץ בתחילה, לפי שבטים או לפי ראש אדם? כיצד נתבצעה החלוקה בפועל?
 ב. כיצד פתרו בחלוקת הארץ את בעיית הפרשי טיב הקרקע ושינויי מרחק המקומות מן המרכז?
 ג. מה בין חלוקת הארץ בימי יהושע לחלוקה שלעתידי לבוא? קצב

א. הסיקו בגמרא שארץ ישראל נחלקה לפי שבטים. חילוקה לשנים עשר חלקים שוים (רשב"ם. פירוש, לא דוקא שוים בשטח אלא בשווי דמים, בהתחשב בטיב הקרקע כדלהלן), ואח"כ כל שבט ושבת עשה חלוקה פנימית לפי אנשיו. [ובכך מתפרש הכתוב בין רב למעט – כל שבט יטול מה שיתן לו הגורל, בין שהיה אותו חלק מרובה ביחס למספר אנשיו, בין שהיה חלק מועט].

הראב"ד (כאן ולעיל קיז) פירש (וכן נראה בשיטת רש"י בפרשת פינחס כו, נד) — כפי שכתב בספר תורת חיים. והלא כהרמב"ן שם) שגם לפי מה שאמרו 'לשבטים נתחלקה', חילקו לפי מנין האנשים שבכל שבט [וזהו שהקשה רב פפא לעיל, מדוע צווחו בני יוסף הלא כיון שנתרבו נתרבתה נחלתם]. אלא שהגידון הוא רק על האורים ותומים [והגורל], האם הוזקקו בין איש לאיש, שכל פרט נטל על פיהם, או רק בין שבט לשבט. ומסקנת הגמרא שרק החלוקה לשבטים נעשתה עפ"י אורים ותומים. [ונראה להוכיח מהתוס' בב"ק (פח: ד"ה הכי) שגם החלוקה לאישים היתה עפ"י אור"ת, ממה שכתבו שמודה ר"י שבימי יהושע הביאו בכורים כיון שהיתה עפ"י אור"ת. וכן נ' להוכיח לכאורה מדהתוס' בקדושין (מב. ד"ה תומים). וצ"ע].

כיצד חילקו? אלעזר מלובש אורים ותומים, ויהושע וכל ישראל עומדים לפניו. וקלפי של שבטים וקלפי של תחומין מונחים לפניו, והיה מכיין ברוח הקדש ואומר: זבולן עולה, תחום עכו (לא עכו עצמה, שהיא מנחת אשר, אלא תחום שבצדה. תוס'. ורבנו תם גרס 'אשר עולה') עולה עמו. טרף בקלפי של שבטים ועלה בידו זבולן. טרף בקלפי של תחומין ועלה בידו תחום עכו. וחזור ומכיין ברוח הקדש ואומר: נפתלי עולה ותחום גינזור עולה עמו. טרף בקלפי של שבטים ועלה בידו נפתלי. טרף בקלפי של תחומין וכו'. וכן כל שבט ושבת.

כתבו כמה אחרונים שהגורל של ארץ ישראל קונה קנין גמור, אף בטרם החזיקו בחלקם (עפ"י ב"ח חו"מ קעג; חדושי מהר"ט קדושין כו). ויש חולקים (ע' תשובת משאת בנימין ז; שו"ת אמרי ישר ח"א נו. הובא כל זה בשו"ת שבט הלוי ח"ז טז, ע"ש).

יצאו מן הכלל יהושע וכלב שלא נטלו בגורל, אלא על פי ה' נטל יהושע את תמנת סרה (י חרס) בהר אפרים, וכלב את פרברי חברון.

ב. נחלקו תנאים בדבר; רבי אליעזר אומר: בכספים העלוה. רבי יהושע אומר: בקרקע העלוה. ופרשו בגמרא, לדברי הכל מי שנטל קרקע כחושה נטל ממנה יותר עד כדי היפה, לא נחלקו אלא על שבט שעלה גורלו ברחוק מירושלים [וקרוב לארץ העמים], ונחלתו שוה פחות — האם מעלים לו את ההפרש בכספים או בקרקע [וכדברי רבי יהודה, סאה ביהודה שוה חמשה סאים בגליל].

א. כן פרש רשב"ם ועוד. אבל הר"י בן מגאש מפרש שנחלקו התנאים האם כל החלקים היו שוים בגדלם ממש, וההפרש בשווי העלו בכספים, או מי שנטל קרקע פחותה באיכותה, נטל שטח מרובה.

ב. הלכה כרבי יהושע (ר"ן; מאירי קטז:). [ומכאן לאחים המחלקים ביניהם ושמיין חלקי כל אחד, שומעים לזה שהוא מעלה בקרקע ולא לזה שמעלה בכספים. ר"ן].

ג. כתב רבי עובדיה ספורנו בפירושו לתורה (פינחס כו, נד) ששבט מרובה באוכלוסין נטל שטח גדול בקרקע זיבורית, ושבט המועט באוכלוסין נטל קרקע עדיית קטנה.

ג. בתחלה לא נתחלקה הארץ אלא לשנים עשר שבטים. ולא נתחלקה אלא בכסף [בין רב למעט. וכדברי רבי אליעזר. ולרבי יהושע — העלוה בקרקע]. ולא נתחלקה אלא בגורל (אך בגורל). ולא נתחלקה אלא

באורים ותומים (על פי הגורל). אבל לעתיד לבוא עתידה ארץ ישראל שתתחלק לשלשה עשר שבטים. והחלק השלשה-עשר יהא לנשיא (- מלך המשיח (רשב"ם, רמב"ם). והעבד העיר יעבדוהו מכל שבטי ישראל... והנותר לנשיא...). חלוקה של עולם הזה, אדם יש לו שדה לבן אין לו שדה פרדס, שדה פרדס — אין לו שדה לבן. לעולם הבא אין לך כל אחד ואחד שאין לו בהר ובשפלה ובעמק (שער ראובן אחד, שער יהודה אחד, שער לוי אחד...), הקב"ה מחלק להם בעצמו (ואלה מחלקתם נאם ה').

א. לפרשב"ם, לעתיד לבא יטלו מנשה ואפרים רק חלק אחד, ולוי יטול חלק אחד (וכן כתב הסמ"ג — ל"ת רעו-ז). והר"ן חולק וסובר שזה אינו אמור אלא לענין חלוקת השערים, שהם לזכרון שבטי ישראל, אבל הנחלות יהיו כבתחילה, מנשה ואפרים — שנים, ולוי לא יטול נחלה, אלא נותנים לו ערים לשבת (וע' במלבי"ם שפירש המקראות ביחזקאל לשיטת הרשב"ם. וע"ע פרשת דרכים — ו; מנחת חינוך תח; תקה, ג; תקכ, א; [קובץ שעורים; אבי עזרי תנינא — שמיטה יג; עמודי אור עד, ב]. וראה באריכות בחדושי הגר"ר בנגים ח"ב ז, ג).

ועל כל פנים לעתיד לבוא תהא חלוקה חדשה לשבטים, והרי חלוקה ראשונה בטלה — כמבואר בסוגיא (ע' חזו"א שביעית ג, כא, ב; מנחת שלמה תנינא קטו, ג).

ב. המלך המשיח נוטל מכל הארצות שכובשים ישראל חלק אחד משלשה-עשר. ודבר זה חק לו ולבניו עד עולם (רמב"ם מלכים ד, ח ומקורו מהמקראות הללו שביחזקאל (רדב"ז). ואף מארצות שבעה עממין נוטל — ע' מנחת חינוך תצה, ד).

קצה. א. מה בין הבן לבת בירושה? מה בין ירושת האב לירושת האם?

ב. פי שנים האמור בבכור, פי שנים מאחד האחים או בכל הנכסים?

א. הבן קודם לבת בנחלה, שאם יש בן אין הבת יורשת, כאמור לעיל. וכשאינן בן — הבת יורשת. אחד הבן ואחד הבת בנחלה בין בנכסי האב בין בנכסי האם. [ולדברי רבי זכריה בן הקצב, הבן והבת יורשים כאחד בנכסי האם, כדלעיל קיא]. אלא שהבן הבכור נוטל פי שנים בנכסי האב ולא בנכסי האם. ואילו הבת אין בה תורת בכורה (וילדו לו בנים — הבנים בתורה הזאת ולא הבנות. ספרי). הבנות גיוזנות בתנאי כתובה מנכסי האב עד שיתבגרו ו/או יינשאו, אבל לא מנכסי האם. ואין הבנים בתורת מזונות.

לדברי הרמ"ה, רק לענין מזונות יש חילוק בין נכסי האב לנכסי האם, שאין האם חייבת בתנאי כתובה, אבל תקנת פרנסה שתקנו חכמים להלבישן וליתן להן תכשיטין, אינה מתנאי כתובה, ואין בה חילוק בין נכסי האב לאם. ואילו הריטב"א הביא בשם מורו שאף פרנסת הבנות והספקת צרכי נישואיהן אינן אלא מנכסי האב. וכן דעת מהרי"ל (בתשובה עה). וערמ"א אה"ע קיג, א ופתחי תשובה וכנה"ג שם).

ב. פי שנים האמור בבכור פירושו פי שנים כנגד אחד מן האחים. כגון שהיו חמשה אחים, חולקים הנכסים לששה חלקים והבכור נוטל שנים מהם. (והיה ביום הנחילו את בניו — התורה ריבתה נחלה אצל אחים, הלכך אין לך לדון שיטול הבכור פי שנים מכל הנכסים, שאז לעולם הבכור מקבל רוב הנכסים ואין מתקיים ריבוי נחלה לאחים (רמ"ה). וכן נלמד זאת מיעקב אבינו שהעביר חלק בכורה מראובן ליוסף, כאמור בדברי הימים, והלא יוסף קיבל חלק אחד כפול, ככתוב ואני נתתי לך שכס אחד על אחיך. וכן הוא אומר אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי).